לא: לולב הגזול פרק שלישי סוכה

הואיל ואמר ר' יהודה לולב צריך אגד אי מייתי מינא אחרינא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי. תימה כ"ש לרבנן [א] דמשמע לעיל דלר' יהודה משום דצריך אגד אי מייתי מינא אחרינא הוה ליה ממש המינין אבל לרבנן דאין צריך אגד לא דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי והכי נמי אמרינן בהדיא בפ' אלו הן הנחנקין (סנהדרין דף פח:) גבי כל המוסיף גורע דאי סבירא לן לולב אין צריך אגד האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי וא"ל דהכא מייתי בשנותן אותו חוץ לאגד לר' יהודה [ב] וא"ת א"כ לא ליחשב תוספת האי מינא אחרינא דקמייתי כמו לרבנן דלעיל דאין צריך אגד [ב] וי"ל דלא דמי דכשיאגדו שלא במינו אין לו ליחשב כמוסיף משום דאין זה כדרך גדילתן ומיניס שבלולב בעינן כעין גדילתן כדלקמן [ג] (דף מה:) אבל לרבי יהודה דבעי אגד [ד] יש לו ליחשב כמוסיף באגדתו דכל אגוד שלא כדרך גדילתו והכא אפילו לרבי יהודה קאמר [ה] דמייתי מינא אחרינא ונקט ליה כדרך גדילתו דאפילו חוץ לאגד חשיב כמוסיף וכ"ש לרבנן והא דקאמר בסנהדרין (דף פח:) למ"ד אין צריך אגד האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי היינו לענין דאין זה כל המוסיף גורע דלעולם ידי מצוה יצא אלא דעובר על כל תוסיף והשתא ניחא דת"ק דר' יהודה דקתני ד' מיניס שבלולב אין מוסיף עליהן ומשמע דהיינו רבנן בר פלוגתייהו דלא בעו אגד ואפ"ה איכא כל תוסיף והיינו כגון דנקיט ליה דרך גדילתן:

הירוק בכרתי. משמע שמראהו כלבע שקורין [ו] ויר"ד בלע"ז [ז] והיינו דברכות משמע קצת שדומה לאירנד"א בלע"ז דתנן התם פ"ק (דף ט:) משיכיר בין תכלת לכרתי משמע דמעט משונין זה מזה ובמנחות פ' התכלת (דף מג:) אמרינן דתכלת דומה ליס ויס דומה לרקיע וזהו כעין לבע שקורין [ח] אירנד"א בלע"ז [ט] אבל בירושלמי משמע שהוא לבע ויר"ד כעין עשבים דהתם דבין תכלת לכרתי מסיים ליה תכלת דומה ליס ויס דומה לעשבים ועשבים לרקיע ובפרק אלו טריפות (חולין דף מז:) משמע דירוק דמי לחלמון של ביצה שהוא כעין לבע [ט] יאל"ה בלע"ז דאמרינן כגון ביעתא טרפה ופריך אלא ירוקה דכשרה היכי דמי כלכרתי וכן משמע בתוספתא דנגעים [י] שדומה לשעוה דתניא ירוק שבירוקים ר' אלעזר אומר כשעוה וכחורמל סומכוס אומר ככנף טווס [יא] וכחרוע של דקל וכן משמע בפ' ב' דנדה (דף יט.) גבי ה' דמיס טמאים בשעה דתנן הירוק עקביא בן מהללאל מטמא ואמרינן התם מנין לדם נדה שהוא אדום משמע דאין לטמאות בשעה אא"כ טוה למראה אדמומית ובכל הנבעים שזכרתי אין בהן טוה למראה אדמומית אלא לבע יאל"ה בלע"ז וקרא נמי מוכיח שהוא הנקרא ירוק כדכתיב (תהלים פח) ואברותיה בירקרק חרוץ ובספר המחברת פי' מנחם שהוא זהב הבא מן החולה ודומם פי' חרוץ זה אבן טובה ופלוגתא דאמוראי היא דאמרינן בברכות פ' מ"ג) אקרא דורק את חניכיו ריש לקיש אמר שהוריקן באבנים טובות ומרגליות כמה דאת אמרת ואברותיה בירקרק חרוץ פי' שלא יהו להוטין אחר הממון ויתעסקו בהלכה נפשות ר' לוי אומר בפרשת שוטרים הוריקן כמה דאת אמרת מי הים הירא ורך הלבב כלומר מעבירות שבידן ונתביישו במה שהוזקקו לחזור ואמרינן בשילהי ד' נדרים (ד' נב.) וירק את חניכיו רב ושמואל חד אמר שהוריקן בחורה בפרשת שוטרים וחד אמר שהוריקן בזהב פי' קרא דבירקרק חרוץ קדרים וזהב דומה לבע יאל"ה [יב] ומיהו אתרוג עיקרו דומה לשעוה ואותם אתרוגים הבאים לפנינו ירוקים ככרתי כשרים אפילו לר' יהודה כשחוזרים למראה שאר אתרוגים אפילו בתלוש לאחר ששהו בכלי זמן מרובה דולמי גמר הם אבל אתרוג שהוא פרי גדול אפילו יותר מכביצה בוסר הוא כשקופו ליגדל יותר הרבה והכא בשאין קופו ליגדל יותר דאפילו ר"ע דפסיל התם הכא מכשיר בכאגוז למר וכביצה למר דחשיב גמר פרי אבל פחות מכאן לא חשיב גמר פרי אע"פ שאין קופו ליגדל יותר [יג] דיש דברים הרבה שלעולם לא יבואו לידי בישול פרי ומלוי הוא בענבים שיש מהם שלעולם בוסר עוד יתכן דאפילו רבנן דמכשירי התם פסלי הכא בפחות מכאן דאתרוג הבוסר חשיב פירא טפי ובפ"ק דמעשרות בירושלמי תני אתרוג הבוסר ר"ע אומר פרי וחכמים אומרים אינו פרי: **דבר** הדר באילנו משנה לשנה. [יד] בן עזאי הוא דדרים הכי לקמן בפירקין (ד' לה.) ויש שם דרשות אחרות: [טו] **של אשרה** ושל **עיר הנדחת פסול**. בשוף כיסוי הדם (חולין ד' פט. ושם) דאמר רבא מצות צאן ניתנו ומכסין בעפר עיר הנדחת ופריך מהא דתניא שופר של ע"ז אם תקע לא יצא ולובב של ע"ז אם טבל לא יצא הוה מצי לאקשויי ממתניתין דקתני של אשרה פסול אלא ניחא ליה לאתויי מברייתא משום דאסיק מעיקרא גבי לובב ושופר תקע יצא טבל יצא: **באשרה** דמשה דכתותי מיכתת שיעוריה. וכן בריש דשוף כיסוי הדם (חולין ד' פט. ושם) דאם טבל לא יצא וכן צריך לתרץ אשופר דקתני התם תקע לא יצא ובפ' רואה ב"ד (ר"ה ד' כח. ושם) בשופר של ע"ז לא יתקע ואם תקע יצא וכן בפ' מצות חליצה (יבמות ד' קג: ושם) אמר רבא בסנדל של ע"ז חליצתה כשרה ולא אמרינן דמכתת שיעוריה דהנהו בע"ז דנכרי דיש לה ביטול [טז] וההוא דקתני לא יצא בע"ז דישראל שאינה בטילה עולמית ואע"ת ע"ז דנכרי נמי מדאגדהה קנייה ועשה של ישראל כדאמרינן בפ' כל הבלמים (ע"ז ד' מב.) גזרינן דלמא מוגבה לה והדר מבטל לה [יא] וי"ל כגון שהגביה על מנת שלא לקנות [יב] דהכ

יד א מיי' פ"ח מהלכות לולב הלכה ח סמג עשין מד טור ש"ע ח"ח סי' תרמט סעיף ג:

טו ב מיי' שם הלכה ג וסמג שם טוש"ע ח"ח סימן תרמה סעיף ז:

טז ג מיי' שם טוש"ע שם סעיף ט:

רבינו חננאל

בשאר מיני לולב בלבד, אבל באתרוג אפי' ר' יהודה מודי דבעינן הדר, והיבש פסול. אמר מר ארבעת מינין שבלולב, כשם שאין פוחתין מהן כך אין מוסיפין עליהן. פשיטא, מהו דתימא הואיל ואמרו [חכמים] לולב בין אגוד ובין שאינו אגוד ח) כשר, הלכך לא צריך אגד, האי יתירא דמוסיף על אלו הארבעה לחודיה קאי ולא מיפסיל ביה, קמ"ל דפסיל, אין מוסיפין עליהן ואין פוחתין מהן. **לא מצא אתרוג לא יביא פריש ולא** רמון **ולא דבר אחר**. פשיטא דאתרוג בעינן, דקריימא לן דאתרוג הוא פרי עץ הדר שכת'[וב]. איצטריך מהו דתימא לא מצא אתרוג לייתי דבר אחר, כי היכי דלא לישתכח תורת אתרוג, קמ"ל דלא. מאי טעמא חיישינן דלמא אתי למיסרך ואע"ג דאיתיה לאתרוג מייתי דבר אחר, אמרי האי כי האי זה פוטר וזה פוטר ונפיק מיניה חורבא, הילכך אסיר דבר אחר זולתי אתרוג. איני דר' יהודה בעי הדר באתרוג, והתניא בהדיא אתרוג יבש פסול, ור' יהודה מכשיר. תיובתא דרבא תיובתא. **ואסיקנא** האי דפסיל ר' יהודה בהירוק כברתן, ובקטן שהוא כאגוז, לאו משום דבעי הדר, אלא משום דלא גמר פירא. **והאי** דבעי ר' יהודה באתרוג גדול כדי שיאחזו שניהן, האתרוג והלולב בידו אחת. לאו משום דבעי הדר, אלא משום דאית ליה הא דרבא דאמר לולב בימין ואתרוג בשמאל, דמנין דשקיל לולב בשמאל ובעי לאהדוריה לימין, ואם האתרוג גדול מזה השיעור דלמא בעידנא דמחליף ליה משמאליה לימינה נפיל מידיה ומפגים ואתי לאיפסולי, לפיכך מצריך להיות שיעור נטילת שניהם בידו אחת. **והאי** דכתי' באורייתא הדר, דריש ביה ר' יהודה פרי הדר באילנו משנה לשנה, ומאי ניהו אתרוג. ירושלמי היבש פסול, דכתיב לא המתים וגו'. תני בשם ר' יהודה היבש כשר, שהרי בברכי הים מורישין לון[לבייהן] לבניהן. אמרו לו, אין למידין מן הדחוק. בענן קומי ר' בון, מה בין קטום ט) ליבש הצרציתו, אמר להן זה הדר וזה אינו הדר. **של אשירה**. אוקימנא באשירה דמשה, דלשריפה קאי. אבל שאר אשירות לא יטול, ואם נטל כשר. נקטם ראשו פסול. אבל אם נסדק ולא נפרד כשר, והאי דתניא

ח) ג' רבינו שלמו סוכה נפ בתוס' סנהדרין פח ע"ב ד"ה לי בשם רבינו ע"ש.

ט) ביומשלמי איתא בתמתא מסו בינו ליבש ומפרש רבינו דקאי על האיבעיא דיבש ליפתו מהו וכן פי' הפ"מ שם ולא הסק"ש.

הגהות הב"ח

(א) גמ' כיון דאמר רבא אתרוג בשמאל ולולב בימין דומיין: (ב) תוס' ד"ה הואיל וכו' לר' יהודה קאמר דאי מייתי מינא:

מוסף רש"י

משם ראיה. בתמיה (לעיל כח.). **כברתי.** כרישים פורי"ש (לקמן לד:). **ובגדול.** שלא יהא גדול יותר מדי (שם).

מוסף תוספות

א. מאי קא תלו טעמא דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי משום דלולב צריך אגד אדרבה מטעם זה יש לנו לומר יותר דאסור. תוס' סנהדרין פח: ד"ה אי. ב. דמשמע דמסיק לר' יהודה דלא אמר האי לחודיה וכ"ש לרבנן (והכא) [ולעיל] משמע דלרבנן אמר האי לחודיה קאי. שם. ג. באגד לולב שלא במינו כיון שאינו נוטל אותו מין כדרך גדילתו הרי אינו נוטל אותו כדרך הד' מינין שאין יוצאין בהם אלא כדרך גדילתן ולפיכך אינו עובר בו לרבנן משום בל תוסיף. ריטב"ש. ד. והאגד הוא מכלל המצוה. שם. ה. כמה מיני צבעים שכולן קרויין ירוק, הכא משמע ירוק ככרתי צבע שקורין ברדי הדומה לעשבים. תוס' הרא"ש. ו. דהוא דומה לרקיע וכו' ומתוך כך אומר ר"ת דהא דפסלינן אתרוג הירוק ככרתי דוקא בצבע אינדר"ש ומיהו נראה דמכח זה אין להכשיר שאר אתרוגים הירוקים דלא נקט כברתן למעוטי שאר עניני ירקות. תוס' חולין מז: ד"ה אלא. ז. דאי לאו דנגמר פריו לא היה חוזר למראה אתרוגים בתלוש. תוס' הרא"ש. ח. [ד"]חכמים פליגי אדר' יהודה ואד' מאיר [ד"]חד אמר כאגוד וחד אמר כביצה ואינהו מכשיירן אפי' כפול הלבן והיינו בוסר. תוס' רי"ד לקמן לו. ט. כי נתקלקל בקטנותו שלא יבא לעולם לידי ביישול. תוס' הרא"ש לקמן לו. י. [אפי'] קודם ביטול

בבני כרכין שהיו מורישין את לולביהן לבני בניהן אמרו [ט] (להם) משם ראיה אין שעת הדחק ראיה קתני מיהת רבי יהודה אומר אף יבשין כשרין מאי לאו אאתרוג לא אלולב אמר מר כשם שאין פוחתין מהן כך אין מוסיפין עליהן פשיטא מהו דתימא הואיל ואמרו רבי יהודה [יא] לולב צריך אגד ואי מייתי מינא אחרינא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי קמ"ל אמר מר לא מצא אתרוג לא יביא לא רמון ולא פריש ולא דבר אחר פשיטא מהו דתימא לייתי כי היכי שלא תשכח תורת אתרוג קמ"ל זימנין דנפיק חורבא מיניה דאתי למסרך ת"ש אתרוג הישן פסול ורבי יהודה מכשיר תיובתא דרבא תיובתא ולא בעי הדר והא אנן תנן [יב] הירוק ככרתי רבי מאיר מכשיר ורבי יהודה פוסל לאו משום דבעי הדר לא משום דלא גמר פירא תא שמע [יג] שיעור אתרוג קטן רבי מאיר אומר כאגוז ר' יהודה אומר כביצה לאו משום דבעי הדר לא משום דלא גמר פירא ת"ש [יד] ובגדול כדי שיאחזו שנים בידו אחת דברי ר' יהודה רבי יוסי אומר אפילו אחד בשתי ידיו מאי טעמא לאו משום דבעי הדר לא כיון [טו] דאמר [טז] רבה לולב בימין ואתרוג בשמאל זימנין דמחלפי ליה ואתי לאפוכינהו ואתי לאיפסולי ואלא לרבי יהודה הא כתיב הדר ההוא [יז] הדר באילנו משנה לשנה: של אשרה ושל עיר הנדחת: ושל אשרה פסול והאמר רבא [יח] אלולב של ע"ז לא יטול ואם נטל כשר הכא באשרה דמשה עסקינן [יט] דכתותי מיכתת שיעוריה דיקא נמי דקתני דומיא דעיר הנדחת שמע מינה: נקטם ראשו: אמר רב הונא לא שנו אלא נקטם [כ] אבל נסדק כשר ונסדק כשר והתניא [כא] לולב כפוף קווץ

בבני כרכין. שאין דרין על מקום פרכסין ואין דקליס מצוים שם: **מי מייתי מינא אחרינא.** ולא אגוד ליה בהדיה: **כיון דאמר רבה** [יא] **אתרוג בשמאל ולולב בימין.** משום דהכא תלא מצות ואתרוג חד מצוה וזימנין דמחלפין ליה שנותנין לו אתרוג בימין ולולב בשמאל וצריך להפכן מיד ליד ולאחוז האתרוג והלולב באחת מידיו עד שיחליף ואי הוה גדול יותר מדאי שמא יפול מידיו ויפסיל שיאלרע בו נקב: **שניס בידו אחת** גרסינן. ב' אתרוגים בידו אחת שבמקום אחד יאחז הלולב כשיהפכן: **הדר באילנו משנה לשנה.** מהכא שמעינן דאתרוג אמר קרא שאין פרי אחר עושה כן: **לולב של ע"ז.** שאימשו בו לע"ז לכבד לפניה קרקע אי נמי שעבודתה בלולב להעבירו לפניה או לזרקה בו: **לא יטול.** דמאיס לגבוה: **ואם נטל כשר.** ואע"ג דאיסורי הנאה הוא דמצות לאו ליהנות ניתנו כלומר אין קיום מצות הנאת הגוף אלא עבודת עבד לרבו: **באשרה דמשה.** אותם שהיו בשעת כיבוש א"י שהצריכן הכתוב שרפה דכתיב (דברים יב) ואשריהם תשרפון באש ולולב צריך שיעור ואפי' כמאן דאמיכתת שיעוריה כיון דלשרפה קאי: **נסדק.** נפדקו ראשי העלין: **כפוף.** ראשו כפוף כאגמון דומות לאיש גבן והזקן שראשיהן שחין וכפופין למטה: קווץ

[א] [ל"ל לו:], [ב] [לקמן לג. ר' יהודה אומר אגוד כשר שאינו אגוד פסול וש"נ], [ג] לקמן לד:, [ד] [שם], [ה] [שם], [ו] לקמן לז:, [ז] [לקמן לה.], [ח] חולין פט. ע"ש, [ט] [עי' תוס' לקמן לה. ד"ה לפיז], [י] בס"א: רבא, [כ] [וע"ע תוס' סנהדרין פח: ד"ה אי שכתבו גירסת ר"ח בסוגיא דהכא], [ל] וכל"א גר"ן, [מ] וכל"א בגי"א, [נ] בל"א בעל"ב, [ס] [פרק ח], [ע] [בתוספתא איתא ומחק], [פ] [וע"ע תוס' חולין מז: ד"ה אלא ירוקה], [צ] [לקמן לו. ועי' ממהר"מן], [ק] גי' רש"ל ר' אפסול, [ר] [שיך לעיל במשנה כט:].

[ח] ר' יהודה אומר לרקיע וכו' ומתוך כך אומר ר"ת דהא דפסלינן אתרוג הירוק ככרתי דוקא בצבע אינדר"ש ומיהו נראה דמכח זה אין להכשיר שאר אתרוגים הירוקים דלא נקט כברתן למעוטי שאר עניני ירקות. תוס' חולין מז: ד"ה אלא. ז. דאי לאו דנגמר פריו לא היה חוזר למראה אתרוגים בתלוש. תוס' הרא"ש. ח. [ד"]חכמים פליגי אדר' יהודה ואד' מאיר [ד"]חד אמר כאגוד וחד אמר כביצה ואינהו מכשיירן אפי' כפול הלבן והיינו בוסר. תוס' רי"ד לקמן לו. ט. כי נתקלקל בקטנותו שלא יבא לעולם לידי ביישול. תוס' הרא"ש לקמן לו. י. [אפי'] קודם ביטול

דכיון דראוי לבטל לא מכתת שיעוריה אף על פי שלא נתבטל עדיין. תוס' יומא קד. ד"ה סנדל. דאלו לאחר ביטול אפילו לכתחילה נמי כיון דשרי להדיוט לא מאיס למצוה, וכו' וטעמא דיצא משום דמצות לאו ליהנות ניתנו כדאיתא בבמה דוכתי לרבא. ריטב"ש. יא. וכ"ת קא מיירי כשביטלו הגוי כשמכרו א"כ איך קרו ליה לולב של ע"ז. ר"ש. יב. אלא לצאת בו ולהחזירו לגוי. ר' אפרים מן הסר.

קווץ. שיולאין בשדרה שלו עוקלין כמין קולין: **עקום דומה למגל.** חדא מלתא היא: **חרות.** קשה שנעשה חריות שכן דרך הלולב עליו נוטרים בימות הגשמים והשדרה מתקשה ונעשה עץ: **דומה לחרות.** התחיל להתקשות ועדיין לא נעשה עץ: **אמר רב פפא.** הא דקתני סדוק פסול לאו שנסדקו ראשי עלין לו שדרה: **אלא דעביד כי הימנא.** פויאפו"ר של ברזל של סופרים שיש לו שני ראשים וראשו א' מפולל כך גדל הלולב כמין שתי שדרות מחלית עלין לכאן ומחלית עלין לכאן: **לאחריו.** שנעקש לגד שדרה: **מלפניו.** לגד שכנגד השדרה. שדרה זהו לד העשוי כשדרה של בהמה שהצלעות והחוליות מחוברין בה מכאן ומכאן ומאמצעה חלק ועולה כמקל: **דסליק בחד פולא.** שכל עליו מגד אחד: **כי חופיא.** אשקוד"א שבו מכבדין את הבית ועושין אותה מעלין של לולב התלושין מהשדרה ואוגדין מהן הרבה ביחד: **דאיפרוד איפרודי.** ראשיהן נפרדין כענפי דקל ואין מגומגמין עם השדרה אבל מלמטה הן מחוברין בה: **נחלקה התיומת.** שני עלין עליונים שאצעים ששם השדרה כלה נחלקו זה מזה ונסדקה השדרה עד העלין שלמטה מהם: **תיומת.** לפי שמדובקין כתאומים: **חרופא.** ענף הדקל משנתקשה שתי שניים ושלש ויולאין בו לולבין הרבה שנשרו עליהן ונתקשו גם הם ונעשו עץ זה פונה לכאן וזה פונה לכאן כענפי שאר אילנות: **בעינן כפות.** שאם היה פרוד יכפתנו והרי זה פרוד ואין אתה יכול לכופתו שיהו ענפיו הפרודים כאן וכאן נכפתים ומתמעכים אצל אגיסם שהן מחוברין בו לפי שקשין הן: **ואימא חופפא.** משטיל"א מעיקר הדקל שהוא חלק ואין ענף יולא ממנו לכאן ולכאן שאין לך כפות הימנו: **כפות.** משמע שפרוד מתחלה ואתה כופתו: **ואימא חופרא.** היינו גמי עץ כעין חרותא אלא עדיין בן שנה או שתי שניים ולא נתעבה עלו ואתה יכול לכפות ענפיו על ידי אגוד ולזקפן למעלה לאוגדן עם אגיהן: **דרביה דרבי נועם.** ואלו עשוין כקולים ויולאין בהן עוקלין הרבה ומסרטין את הידים: **תרבי כפי דתמרי.** תמרים עצמן דרכן להיות הרבה תלוין ביחד במכבדות שלהם וקורין להם כף טרוק"א: **כפא דסיב.** אלא: **לא קרי ליה.** וכי כתיב כפת על שם כפות אם פרודה ואין לשון זה נופל אלא על [עלין] הלולב: **ליני הר הברזל.** לולבין שלהן העלין מועטין בשדרה מרוחקין זה למעלה מזה הרבה ועוד שקטנים הן לאחרן ופעמים שאין מגיע ראשו של עלה זה לעיקרו של זה: ואיכא

[א]קווץ סדוק עקום דומה למגל פסול חרות פסול דומה לחרות כשר אמר רב פפא [ב]דעביד [ג]כהימנא עקום דומה למגל אמר רבא [ד]לא אמרן אלא לפניו אבל לאחריו ברייתיה הוא אמר רב נחמן [ה]לצדדין כלפניו דמי ואמרי לה כלאחריו דמי ואמר רבא [ו]האי לולבא דסליק בחד הוצא בעל מום הוא ופסול: [ז]נפרצו עליו כו': אמר רב פפא נפרצו דעביד כי חופיא נפרדו דאיפרוד אפרודי בעי רב פפא [ח]נחלקה התיומת מהו תא שמע דאמר [ט](ר' יוחנן) אמר ר' יהושע בן לוי ניטלה התיומת פסול מאי לאו הוא הדין נחלקה לא ניטלה שאני דהא חסר ליה איכא דאמרי אמר [י](ר' יוחנן) אמר ריב"ל [יא]נחלקה התיומת נעשה כמי שניטלה התיומת ופסול: ר' יהודה אומר: תניא [יב]ר' יהודה אומר משום ר' טרפון [1]כפות תמרים כפות אם היה פרוד יכפתנו אמר ליה רבינא לרב אשי ממאי דהאי כפות תמרים דלולבא הוא אימא חרותא בעינא כפות וליכא ואימא אופתא כפות מכלל דאיכא פרוד והאי כפות ועומד לעולם ואימא כופרא אמר אביי [2]דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום כתיב אמר ליה רבא תוספאה לרבינא ואימא תרתי כפי דתמרי כפת כתיב ואימא חדא להההוא כף קרי ליה: ציני הר הברזל כשרה. [יג]אמר אביי לא שנו אלא שראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה אבל אין ראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה פסול תניא נמי הכי ציני הר הברזל פסולה והא אנן תנן כשרה אלא ש"מ כאביי שמע מינה ואיכא

פפא גופיה קמיבעיא ליה וקיימא בתיקו והשתא לפי ר"ת הא אשכחן רבא דאמר הכא אם נטל יצא אלמא אין דחוי אפילו לקולא ומיהו י"ל דהא [דאמר רבא] דיצא כשבטלה מערב י"ט והא דמיבעי ן אי יש דחוי כשביטל בי"ט דאז שייך דחוי כדמוכח לקמן בפיקרין (דף נב.) דבעי ר' ירמיה נקטם ראשו מערב י"ט ועלתה בו תמרה בי"ט אבל עלתה בו תמרה בערב י"ט לא חשיב דחוי והוא הדין בבטלה מערב יו"ט ולגישנא קמא דפריסת דע"ז דנכרי אפילו בלא ביטול יוצא כגון בי"ט שני דלא בעי לכם קשיא דהתם באשרה דנכרי מיירי דיש לה ביטול ואפילו הכי משמע דלא יצא מדחשיב לה דחוי וכי תימא דבי"ט ראשון הוא דחשיב ליה דחוי לפי שלא היה

שלו קודם ביטול א"כ מי שנתנו לו לולב בי"ט לא יצא ואע"ג דלא דמי כולי האי דשל ע"ז אין תקנה בשום ענין מ"מ כיון דמשום איסור ע"ז דאיכא השתא לא מיפסיל אין לנו לחושבו דחוי מחמת שאינו שלו וגרשה לפרש דרבא שרי אפילו בע"ז של ישראל ובאילן שנטעו ולבסוף עבדו וכרבנן דפליגי עליה דרבי יוסי בר' יהודה בפרק כל הצלמים (ע"ז דף מח.) דשרו להדיוט אלא אם כן נטעו מתחלה לכך דדרשינן תחת כל עץ רענן אלהיהם ולא עץ רענן אלהיהם ואפילו בי"ט ראשון אם נטל יצא דשרי להדיוט ולכם קיימא ביה ומתניתי' דשל אשרה פסול כשנטעה מתחילה לכך והיינו אשרה דמשה דבהיא מוקי רבנן קרא דואשריהם תשרפון באש (דברים יב) דאסור אפילו להדיוט ובעיא דכל הצלמים באשרה דנכרי דנטעה מתחלה לכך ואח"כ בטלה אם יש דחוי או לא מיהו לגישנא קמא דהתם דקאמר כי תיבעי לן באילן שנטעו ולבסוף עבדו ואליבא דרבנן דשרו להדיוט מהו לענין מצות מאים כלגבוה או לא הוה מצי למיפשטא מדרבא מדקאמר אם נטל יצא אלא רבא קבירא ליה כרב דימי דמסיק דיש דחוי קמיבעיא ליה אבל בהא פשיטא ליה דיצא ות"ת תיפשוט דאין דחוי ממתניתין דענבי מרודין מעליו ואם מיעטן כשר ואין ממעטין בי"ט ואמר בגמרא הא עבר ולקטן כשר היכא דאסחור מאתמול דלא פסלינן עובדי מרודות אלא בשמורות אבל ירקות לא וכי אסחור מאתמול דחוי מעיקרא בתחלת י"ט לא הוי דחוי אלמא אין דחוי אבל מצות וי"ל דשאני התם דבידו לתקן דהיי דאסור למעט מ"מ בידו למעט [ג] אבל גבי ע"ז אין בידו לבטל דאין ישראל מבטל ע"ז של נכרי[ד]: **נקטם ראשו.**

פירושו בשם פירקין: **קווץ.** פי' בקונטרס שיולאין בשדרה שלו עוקלים כמין קוצים ובערוך פירש עצין לאיתה[ד]:

דעביד כי חופיא. פירושו במתני'[ט]: **נחלקה התיומת.** לא מיירי שנסדקו בראשו עלין שבראש השדרה דכולהו הכי איתנהו אלא כדפירש בקונטרס שני עליו עליונים אצעיים ששם השדרה כלה נחלקו זה מזה[ה] ונסדקה השדרה עד העלים שלמטה ובה"ג פי' נחלקה התיומת הוה גבא דהוא היכא דדביקו אהדדי הוה דמתיים בהו ומשוי להו חד לא כגפרלו עליו דמי פסול אי כגפרלו עליו דמי כשר: **דרביה דרבי נועם.** רבא לא היה שם משום הכי לא מייתי הכא קרא דהאמת והשלום כדלקמן: **כפת כתיב.** בהאי כולי עלמא מודו דיש אם למסורת ולריך טעמא: [עי' מה שמילו בפסחים לו. ד"ה עוני קרינן ביה וכו' וע"ע תוס' לעיל ו: ד"ה ור' שמעון]:

שדרו

[1] [הוא כלי שיש בו שני ראשים וכן לולב שאני הולין העליונים שהן תיומת אם נפכלו זה מזה. עריוך בערך המנקן], [2] [ד"ק לו.], [3] [נכ"ק איתא ר' מתון], [4] כ"ק לו., [5] [לעיל לא.], [6] ס"א מתמעך, [7] גי' מהר"ם ומיהו על כרחך, [8] [וע"ע תוס' לקמן לג ע"א ד"ה נקטם ותוספות ע"ז מז. ד"ה אשרה], [9] [לעיל דף כט: ד"ה נפלון],

תורה אור השלם

1. וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ עָבֹת וְערְבֵי נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים: ויקרא כג מ
2. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם: משלי ג יז

גליון הש"ס

תוס' ד"ה באשרה דמשה וכו' חליצתה בשדרה ולולב ביו"ט שני. עי' עירובין פ ע"ב תד"ה אבל קולה:

מוסף רש"י

התיומת. כף תומר שאמצעי העליון תיומת היא (ב"ק צו.). **כפות.** לשון אסירה, כדתנן (מכות כב:) כופת שתי ידיו על העמוד (לעיל לא.). **כופרא.** חריות של דקל שיש בהן עוקלין כעין קוליס (כתובות י.).

מוסף תוספות

א. ואין יוצא בו עד שיהא שלו. תוס' הרא"ש. **ב.** דלענין כסוי לא חיישינן למיאוס. תוס' יומא קד. ד"ה קמגל. **ג.** ואפי' בקדשים מכשירים מה"ט במסכת זבחים וכו' ומשני רב אשי כל שבידו לא הוי דחוי. תוס' לקמן לג. ד"ה נקטם. **ד.** וגורס בוץ"ף. תוס' הרא"ש. כלומר שעשוי קמטים. ריטב"א. **ה.** קרי תיומת לפי שהם מדובקים זה בזה כתאומים. ר' אברהם בן הסר.

לעזי רש"י

(פורצפו"ר (פורנטו"ר). מַסְרֵט (בעל שני חודים). אישקוב"א. מטאטא. אישטיל"א. גזיר-עץ (מעצם הגזע). טרוק"א. אשכול.

רבינו חננאל

סדוק פסול, דעביד כי המנק. המנק בלשון ערבי לבד אשיין, וזה צורתו.

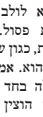

עקום בין מלפניו בין מצדדיו פסול, ואינו כשר אלא אם עקמומיתו מאחריו (דהיינו) בלבד [דהיינו כבריתו]. וכן הלכה. תניא לולב כפוף כורך חרות פסול. אבל דומה לחרות, כגון שנפרדו עליו, כשר הוא. אמר רבא לולב העולה בחד הוצא, כלומר אין הוצין עולין מזה הצד ומזה הצד, בעל מום הוא ופסול. נפרצו עליו פסול. שנתרו מן השדרה והן (הן) תלויין בה. דעביד כי הופיא, פי' ההוצין שבשדרה כשנחתכין מן השדרה, נקראין הופיא, כדגרסינן בהגזול קמא הוצין ועבדינהו הופיא. והוא כעין שבירה מעין פירצה. נפרדו. שנפרדו ההוצין כעין פתיחת החריות, ולא ניתוק אחד מחבירו, כשר. הלא תראה ששנינו אם היה פרוד יכפתנו, מכלל שהפרוד אין בו אלא כעין פתיחת הוצין בלבד. אמר ר' יהושע בן לוי נחלקה התיומת, (פי' שבראש הלולב), נעשה כמי שניטלה ופסול. פי' תיומת, גבה דהוצא דמתיים להו לשני צידי העלה ומשוי להו חד, כי כל אחת כפולה לשנים ותאומה מגבה, אם נפרדו ההוצין זה מזה ועמד כל אחד כשהוא כפול לשנים והתיומות שלהן קיימת, כשר. ואם נחלקה התיומת שלהן הרי הן כאילו נפרצו העלין ופסול.

יז א מיי' פ"ח מהל' לולב הל' ג טור ש"ע א"ח סימן תרמ"ה סעיף ח:
יח ב מיי' שם טוש"ע שם סעיף ז:
יט ג ד מיי' שם טור ש"ע שם סעיף ח:
כ ה מיי' שם הלכה ד טוש"ע שם סעיף ג:
כא ו מיי' שם הלכה ג טוש"ע שם סעיף ב:
כב ז מיי' שם הלכה ד טוש"ע שם סעיף ג:
כג ח מיי' שם טוש"ע שם סעיף ד:

שדרו של לולב. ברייתא דפ׳ המפלת (נדה דף כו. וש״ס) מסייעא ליה לר׳ פרנך דתני מושעיא זעירא דמן חבריא חמשה שיעורן טפח וקא משיב שדרו של לולב[א] ומשמע לא חייש דלא מיתניא בי ר׳ חייא ורבי אושעיא[ב]: **צא** מהן שלשה להדם והשאר ללולב.

[ג]ואיכא דרמי ליה מירמא תנן ציני הר הברזל כשר והתניא פסולה אמר אבייי לא קשיא כאן שראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה כאן שאין ראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה [ד]אמר רבי מריון אמר ר׳ יהושע בן לוי ואמרי לה תני רבה בר מרי משום רבן יוחנן בן זכאי שתי תמרות יש בגיא בן הנם ועולה עשן מביניהם וזהו ששנינו ציני הר הברזל כשרות וזו היא פתחה של גיהנם: לולב שיש בו שלשה טפחים: אמר רב יהודה אמר שמואל [א]שיעור הדם וערבה שלשה ולולב ארבעה כדי שיהא לולב יוצא מן ההדם טפח ורבי פרנך אמר רבי יוחנן [ב]שדרו של לולב צריך שיצא מן ההדם טפח תנן [ג]לולב שיש בו ג׳ טפחים כדי לנענע בו כשר אימא וכדי לנענע בו כשר מר כדאית ליה ומר כדאית ליה תא שמע שיעור הדם וערבה שלשה ולולב ארבעה מאי לאו בהדי עלין לא לבד מעלין גופא [ד]שיעור הדם וערבה שלשה ולולב ארבעה ר׳ טרפון אומר באמה בת חמשה טפחים אמר רבא שרא ליה מריה לר׳ טרפון השתא עבות שלשה לא משכחינן בת חמשה מבעיא כי אתא רב דימי אמר אמה בת ששה טפחים עשה אותה בת חמשה צא מהן שלשה להדם והשאר ללולב כמה הוו להו תלתא ותלתא חומשי קשיא דשמואל אדשמואל הכא אמר רב יהודה אמר שמואל שיעור הדם וערבה שלשה והתם אמר רב הונא אמר שמואל הלכה כרבי טרפון לא דק אימר דאמרינן לא דק לחומרא לקולא מי אמרינן לא דק כי אתא רבין אמר [ג]אמה בת חמשה טפחים עשה אותה ששה צא מהן שלשה להדם והשאר ללולב כמה הוי להו תרי ופלגא סוף סוף קשיא דשמואל אדשמואל לא דק והיינו לחומרא לא דק דאמר רב הונא אמר שמואל הלכה כרבי טרפון: **מתני׳** [ד]הדם הגזול [ה]והיבש פסול של אשרה ושל עיר הנדחת פסול נקטם ראשו נפרצו עליו [ו]או שהיו ענביו מרובות מעליו פסול ואם מיעטן כשר ואין ממעטין בי״ט: **גמ׳** תנו רבנן [ז]ענף עץ עבות שענפיו חופין את עצו ואי זה הוא הוי אומר זה הדם ואימא זיתא בעינן עבות ליכא ואימא דולבא בעינן ענפיו חופין את עצו וליכא ואימא הירדוף אמר אביי [ח]דרכיה דרכי נועם וליכא רבא אמר מהכא [ט]האמת והשלום אהבו תנו רבנן קלוע כמין קליעה ודומה לשלשלת זהו הדם רבי אליעזר בן יעקב אומר ענף עץ עבות עץ שטעם עצו ופריו שוה הוי אומר זה הדם תנא עץ עבות כשר ושאינו עבות פסול היכי דמי עבות אמר רב יהודה [י]והא דקיימי תלתא תלתא טרפי בקינא רב כהנא אמר אפילו תרי וחד רב אחא בריה דרבא מהדר אתרי וחד הואיל ונפיק מפומיה דרב כהנא אמר ליה מר בר אמימר לרב אשי אבא [יא]לההוא הדם שוטה קרי ליה ת״ר נשרו רוב עליו ונשתיירו בו מיעוט כשר ובלבד שתהא עבותו קיימת הא גופא קשיא אמרת נשרו רוב עליו כשר והדר תני ובלבד שתהא עבותו קיימת כיון דנתרי להו תרי עבות היכי משכחת לה אמר אביי משכחת לה באסא

[יב]נחד קינא כל שכן דכשר הואיל ונפק מפומיה דרב כהנא: **אבא** לההוא. דתרי וחד הדם שוטה קרי ליה: **רוב עליו.** תרי מכל עבות: צריך להיות היוצא מן ההדם טפח, שילייא טפח. ת״ר ונפץ עץ, עץ שענפיו חופין את עצו, הוי אומר זה הדם כו׳. ת״ר קלוע כמין קליעה ודומה לשלשלת זהו הדם. ר׳ אליעזר בן יעקב אומר עץ עבות, עץ שטעם עצו ופריו שוין, ואיזה זה הדם. **תנא** עבות כשר ושאינו עבות פסול. היכי דמי עבות, אמר רב יהודה כגון דקאי תלתא תלתא טרפי בחד קינה. ורב הונא אמר אפי׳ תרתי וחד. רב אחא בריה דרבה מחזר אתרי וחד, הואיל ונפק מפומיה דרב כהנא. אמר לה מר בר אמי[מר] לרב אשי, אבא להאי דקאי תרי וחד, הדם שוטה קרי ליה, ולא הוה מכשריה ללולב. כדאשכחן בעודא דכתיב הדם וכתיב עבות, ואמר רב חסדא הדם [שוטה] לסוכה, ועץ עבות ללולב. ת״ר נשרו רוב עליו [ו]נשתיירו בו מיעוט כשר, ובלבד שתהא עבותו קיימת. פירשה אביי

ואיכא דרמי ליה מירמא. למתני׳ וברייתא ואגב רמיא דידהו אתמר דאמיי לשנויייהו: **שתי תמרות.** שני דקליס: **גיא בן הנם.** סמוך לירושלים: **שיהא לולב יוצא למעלה מן ההדם.** כשם שהוא גבוה במינו מכולן: **שדרו.** לנד (ו) שהעליים מרוכים למעלה לאחר שכלתה השדרה שאין עוד עלין דבוקין ועולין בו: **אימא וכדי לנענע.** ומה שיוצא למעלה מן המגד הוא המנענע: **למר דאתיים ליה כו׳.** לשמואל טפח עם עליו ולר׳ יוחנן טפח שדרה: **מאי נאו בהדי עלין.** ומיונתא דר׳ יוחנן: **באמה בת חמשה.** קא סלקא דעתיה דהכי קאמר צריך להיות הדם וערבה אמה בת חמשה טפחים: **שרא ליה מריה.** ימחול לו רבוהו כלומר צריך הוא לנקטה ומחילה על דבריו: **עבות שלשה לא משכחינן.** שלשה טפחים אין אנו יכולין למצוא שיהא עבות כראוי קולע כמין קליעה ודומה לשרשרת כדלקמן ורוב האוכיין הדם שוטה הם והוא אומר לנו באמה בת חמשה ומטריא על ישראל: **כי אתא רב דימי.** פרשה לדר׳ טרפון ואמר דהא דר׳ טרפון אומרא זוטא היא דאיהו נמי שלשה קאמר אלא שמשער בטפחים גדולים וה״ק ליה לתנא קמא הטפחים האלו יהו גדולים שיהו חמשה מהן ממלאין אמה ביניוית שהן ו׳ טפחים ביניוייס: **אמה בת ששה.** חתוך בטפחים גדולים ועשה הימנה חמשה חלקים ובכן תשער שלשה להדם וטפח יותר ללולב: **והשאר ללולב.** רביע[ה] שהוספת ללולב יהא בטפח גדול כאלו: **כמה הוו להו.** להדם וערבה תלתא טפחים ביניוייס ותלתא חומשי: **לא דק.** שמואל בשיעור שלשה: **אמה בת חמשה טפחים.** ביניוייס חלוק אותה לשלשה חלקים בטפחים קטנים ובכן שיעור שלשה להדם וארבעה ללולב ורבי טרפון לקולא והכי משמע מלתיה בברייתא דקאמר ליה לתנא קמא אותן שלשה טפחים שאנו משערין בהן ומסתם שלשה טפחים חצי אמה הן טפחים הללו קטנים יהיו ולא יהו אלא חצי אמה באמה בת חמשה: **לא דק.** שמואל בשיעור (ג) שלשה דקני בתרי ופלגא כר׳ טרפון: **מתני׳ נפרלו עליו.** נשרו: **ענביו.** פרי שבו שדומה לענב: **גמ׳ ענף עץ עבות.** שכולו ענף שהעץ מחופה בעלין ע״י שהן עשויין בקליעה ושוכבין על אפיהן: **ואימא זיתא.** כולו עלין מרוכים וכלופים ומתוך שהן מרוכין מכסין את העץ: **בעינן עבות.** מעשה שרשרת שיהו מורכבין זה על זה: **דולבא.** עץ רימון קשטניי״ר קלוע הוא אבל אין עליו לרופין לכסות כל עצו: **הירדוף.** כמין קליעה עשויין עליו: **דרכי נועם.** והאי מבכרו שלשה עלין שעשויין חדין כמחט: **האמת והשלום אהבו.** וזה אינו לא אמת ולא שלום שהוא עשוי לסס המות: **אלא אלא נחד קינא.** שלשה עלין בקן אחד יולאין מתוך עוקץ אחד: **תרי וחד.** שני עלין בעוקץ אחד ועלה אחד מלמטה ועולה ורוכב על השניים: **מהדר אתרי וחד.** אף על גב דתלתא **ואיכא דרמי ליה מירמא.** למתני׳ וברייתא ואגב רמיא דידהו אתמר דאמיי לשנויייהו: **שתי תמרות.** שני דקליס: **גיא בן הנם.** סמוך לירושלים: **שיהא לולב יוצא למעלה מן ההדם.** כשם שהוא גבוה במינו מכולן: **שדרו.** לנד (ו) שהעליים מרוכים למעלה לאחר שכלתה השדרה שאין עוד עלין דבוקין ועולין בו: **אימא וכדי לנענע.** ומה שיוצא למעלה מן המגד הוא המנענע: **למר דאתיים ליה כו׳.** לשמואל טפח עם עליו ולר׳ יוחנן טפח שדרה: **מאי נאו בהדי עלין.** ומיונתא דר׳ יוחנן: **באמה בת חמשה.** קא סלקא דעתיה דהכי קאמר צריך להיות הדם וערבה אמה בת חמשה טפחים: **שרא ליה מריה.** ימחול לו רבוהו כלומר צריך הוא לנקטה ומחילה על דבריו: **עבות שלשה לא משכחינן.** שלשה טפחים אין אנו יכולין למצוא שיהא עבות כראוי קולע כמין קליעה ודומה לשרשרת כדלקמן ורוב האוכיין הדם שוטה הם והוא אומר לנו באמה בת חמשה ומטריא על ישראל: **כי אתא רב דימי.** פרשה לדר׳ טרפון ואמר דהא דר׳ טרפון אומרא זוטא היא דאיהו נמי שלשה קאמר אלא שמשער בטפחים גדולים וה״ק ליה לתנא קמא הטפחים האלו יהו גדולים שיהו חמשה מהן ממלאין אמה ביניוית שהן ו׳ טפחים ביניוייס: **אמה בת ששה.** חתוך בטפחים גדולים ועשה הימנה חמשה חלקים ובכן תשער שלשה להדם וטפח יותר ללולב: **והשאר ללולב.** רביע[ה] שהוספת ללולב יהא בטפח גדול כאלו: **כמה הוו להו.** להדם וערבה תלתא טפחים ביניוייס ותלתא חומשי: **לא דק.** שמואל בשיעור שלשה: **אמה בת חמשה טפחים.** ביניוייס חלוק אותה לשלשה חלקים בטפחים קטנים ובכן שיעור שלשה להדם וארבעה ללולב ורבי טרפון לקולא והכי משמע מלתיה בברייתא דקאמר ליה לתנא קמא אותן שלשה טפחים שאנו משערין בהן ומסתם שלשה טפחים חצי אמה הן טפחים הללו קטנים יהיו ולא יהו אלא חצי אמה באמה בת חמשה: **לא דק.** שמואל בשיעור (ג) שלשה דקני בתרי ופלגא כר׳ טרפון: **מתני׳ נפרלו עליו.** נשרו: **ענביו.** פרי שבו שדומה לענב: **גמ׳ ענף עץ עבות.** שכולו ענף שהעץ מחופה בעלין ע״י שהן עשויין בקליעה ושוכבין על אפיהן: **ואימא זיתא.** כולו עלין מרוכים וכלופים ומתוך שהן מרוכין מכסין את העץ: **בעינן עבות.** מעשה שרשרת שיהו מורכבין זה על זה: **דולבא.** עץ רימון קשטניי״ר קלוע הוא אבל אין עליו לרופין לכסות כל עצו: **הירדוף.** כמין קליעה עשויין עליו: **דרכי נועם.** והאי מבכרו שלשה עלין שעשויין חדין כמחט: **האמת והשלום אהבו.** וזה אינו לא אמת ולא שלום שהוא עשוי לסס המות: **אלא אלא נחד קינא.** שלשה עלין בקן אחד יולאין מתוך עוקץ אחד: **תרי וחד.** שני עלין בעוקץ אחד ועלה אחד מלמטה ועולה ורוכב על השניים: **מהדר אתרי וחד.** אף על גב דתלתא

מסורת הש״ס

א) עירובין יט. ע״ש, ב) נדה כו. ג), [נעיל כנו:], ד) [תוספ׳ פ״ב ה״ט], ה) [בס״ת: רבינו], ו) [וע״ע תוס׳ נדה כו. ד״ה שדרה], ז) ר״מ, ח) [עי׳ תוס׳ שם], ט) גי׳ ר״מ וכן אא כמו, י) ר״מ, כ) [וע״ע תוספות ב״ק נ״ב: ד״ה גבי],

עין משפט נר מצוה

כד א מיי׳ פ״ז מהלכות לולב הלכה ח סמג עשין מד טוש״ע א״ח סי׳ תרנ סעיף א:

כה ב מיי׳ שם טוש״ע שם סעיף ב:

כו ג טוש״ע שם סעיף א:

כז ד מיי׳ פ״ח מהלכות לולב הלכה א סמג עשין מד טוש״ע א״ח סי׳ תרנ סעיף א:

כח ה מיי׳ וסמג שם טוש״ע שם סעיף ד:

כט ו מיי׳ שם הלכה ה טוש״ע שם סעיף ב:

ל ז ח מיי׳ שם פ״ז הלכה ב טוש״ע שם סעיף ג:

מוסף רש״י

שדרו של לולב. זהו לד העשוי כשדרה של בהמה, שהטוליות והגלעות מחוברות בה מיקן ומיכן כמו בן הלולב גדל מחזות ועליו עולין מיכן [ומיכן] ומאמצו תלקן ועולה כמקל, ואותה שדרה שהמנעת צריך שתהא יוצאת למעלה מן ההדס והערבה טפח לבד מה שהעלין מרוכין למעלה לאחר שכלתה השדרה שאין עוד עלין מדוקין ועולין בו (סידור רש״י סי׳ רנג).

צריך שיצא מן ההדס טפח. לבד אורך העלין, שדרה קרי כל זמן שהעלין הולכין ומתחברין ומוסיפין ואחר שכלתה השדרה נבוהין אורך העלין למעלה (נדה כו.).

אימא וכדי לנענע בו. שלשה טפחים תהא השדרה כנגד אוכיו של הדס וטפח יותר כדי לנענע, דבנענוע נענוע כלקמן (לח:) מעלה ומוריד מוליך ומביא לעצור רוחות רעות וטוללים רעים (לעיל כט:). **ענביו מרובות מעליו פסול.** דהוה ליה מעומר ולא סדר הוא (לעיל יא:). **ואין ממעטין ביו״ט.** משום שבות שדומה למתקן כלי ומכשיר (לקמן לג) דמתקן מנא לכשיר את הפסול (לעיל יא:).

רבינו חננאל

כל לולב שיש בו שלשה טפחים כדי לנענע בו כשר. אמר רב יהודה אמר שמואל שיעור הדס וערבה ג׳ ולולב ד׳, כדי שיהא לולב יוצא מן ההדס טפח. ואקשינן מתניי׳ כל לולב שיש בו ג׳ טפחים וכו׳. ומתרצינן אימא וכדי לנענע בו כשר, מר כדאית ליה ומר כדאית ליה. גופא שיעור הדס וערבה שלשה טפחים ולולב ארבעה, ר׳ טרפון אומר באמה בת ה׳ טפחים. אמר רב הונא שרי ליה מריה לר׳ טרפון, השתא עבות ג׳ טפחים שהן חצי אמה לא משכחינן. באמה בת חמשה טפחים, מאילו הטפחים הגדולים שהן הג׳ טפחים, חצי אמה ושלשה חומשי טפח, מי משכחינן. (באמה בת ה׳). [ב]הא דרב דימי דאמר באמה בת ששה טפחים עשה אותה [ה׳], כלומר חלוק הטפח השישי על ה׳ טפחים, יבא [ל]כל אחד טפח וחומש טפח, צא מהם ג׳ להדס וטפח ללולב, נשאר מן האמה של ה׳ טפחים אחד חומש. ואמר שמואל הלכה כר׳ טרפון דאמר באמה בת ה׳ [ולמעלה אמר שעור הדס וערבה ג׳ טפחים]. ושנינן לא דק, אמר ג׳ ושיעורו יתר. ומתמהינן אימור דאמרינן דלא דק לחומרא, אבל זה לקולא הוא, כי החובה ג׳ טפחים וג׳ חומשי טפח כר׳ טרפון, והוא אמר שיעור הדס וערבה ג׳ טפחים כחכמים. ומתרצינן לה (כדרבא) [כדרבין] דאמר, אמה בת ה׳ עשה אותה ששה. פי׳, אמה (כ)שאמר תנא קמא שיעור הדס וערבה ג׳, השיב ר׳ טרפון בתימה, באמה בת ה׳ טפחים אתה אומר, אינם אלא ג׳ באמה של ו״ו טפחים. כמה הוו להו לר׳ טרפון ג׳ טפחים באמה בת ו״ו שהן חצי אמה, ולחכמים באלו הטפחים, שיעור [הדס] חצי אמה ג׳ טפחים, וג׳ חומשין. **הכא** אמר שמואל הלכה כר׳ טרפון דאמר ג׳ שהן חצי אמה, והתם אמר שיעור הדס וערבה ג׳ באמה בת ה׳ טפחים שהן חצי אמה וג׳ חומשין. ושנינן היינו דלא דק שאמר ג׳ וג׳ חומשין. והא הלכה היא ג׳ בלבד, דהוו לחומרא

רבינו חננאל (המשך)

לא דק. [ג] ירושלמי תני הדס והערבה ג׳ ולולב ד׳, [ד] כרב דימי דאמר באמה בת ה׳ דברי ר׳ טרפון, וחכמים אומרים באמה בת ו״ו. על דעתיה דר׳ טרפון פושכין רבריבן, על דעתיה דרבנן פושכין דקיקין. לולב טפח, שדרו של לולב

תורה אור השלם

1. וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ עָבֹת וְערְבֵי נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים:
ויקרא כג מ

2. דַּרְכֵּיהָ דַרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם:
משלי ג יז

3. כֹּה אָמַר יְיָ צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוּדָה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמוֹעֲדִים טוֹבִים וְהָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֹהֵבוּ:
זכריה ח יט

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה שדרו נבד מעליון שהעלים: (ב) ד״ה לא דק וכו׳ בשיעורא ונקט שלשה דקני: (ג) תוס׳ ד״ה לא מהן וכו׳ בטפח גדול כאלו: (ד) ד״ה תלתא וכו׳ שלשה דקליס בשורש אחד וכמו כן:

גליון הש״ס

גמ׳ ואיבא דרבי ליה מירמא. כעין זה לעיל דף מ ע״א ר״ה דף כו ע״ב ב״ב דף יט ע״א ודף כו ע״א:

לעזי רש״י

קשטניי״ר. עץ-ערמון.

מוסף תוספות

א. תקשי הך ברייתא לרב יהודה אמר שמואל דאמר צריך שיצא לולב מן ההדס טפח ולא מצריך שדרה. תוס׳ נדה כו. ד״ה שדרה. ב. ואין זה נוגע שמכה ידיו בקוצים. ר״פ. ג. כי טעם אחד שייך אתרוייהו דאין זה שלום כיון שיש בו קוצים ויכנסו בידיו. ר״פ. ד. והרדוף עץ הוא ופסול למרור וכר׳. תוס׳ הרא״ש. ה. וא״כ לא ימצא לעולם הדס כשר. תוס׳ ב״ק נב: ד״ה גבי. ו. שלשה דקלים זה אצל זה. רש״י ב״ק נב: ז. ופי׳ קינא היינו מקום. תוס׳ ב״ק נב: ד״ה גבי. כלומר שלשה עלין סביבות הבד כלומר סמוכים זה לזה בענגל אחד שאין אחד יוצא כלומר נמוך מחבירו אע״פ שכל אחד בעוקצו, ושאינו עשוי בענין כזה נקרא הדס שוטה. לקיחו יהוסס נ״מ מ״ז.

אסא מצראה. גדל על המיצר של שדה ומתוך שיש לו מקום פנוי הוא משציח ומצליח. ולשנא אחרינא אסא מצראה הדם מלרי: **שלשה בדי עלין לחין.** שלשה בדין ובכל כד ובד שלשה עלין לחין **דבגליר משלשה עלין לא הוי עבות:** **ונראש לו אחד.** שיהו עלין הלחין בראשי הבדים אבל בתמצעם לאו הדר הוא: **ועלתה בו תמרה.** כמין תמרה כעין המצלת בעלי ערבה פעמים בעלין דבוק כמין פרי ירוק ולובעין בו הנשים לעיפיהם: **ועלתה בו תמרה ביום טוב.** משנאגד דבתלוש נמי סלקא דיה: **יש דחוי אצל מצות.** כלומר[ב] נוהגת תורת דחוי אצל מצות כשם שנוהגת אצל קרבנות דאם נראה ונדחת משנשחט' אמרת ידחה דתו לא הדר חזי הכא נמי הואיל ונדחה כשנקטם תו לא הדר מיחזי בעליית תמרה. והשתא לא דייק בין דחוי מעיקרא לנראה ונדחה דהאי דנקטם מעיו"ע לא נראה מעולם: **כפסו.** אדם לדם מיה או עוף: **לא שנו.** דכשהו הרוח חייב לכסות ואמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן [ג]לא שנו אלא שחזר ונתגלה אבל לא חזר ונתגלה פטור מלכסות והוינן בה כי חזר ונתגלה אמאי חייב לכסות הואיל ואידחי אידחי ואמר רב פפא זאת אומרת אין דחוי אצל מצות דרב פפא גופא מיבעיא ליה מיפשיט פשיט ליה דאין דחוי אצל מצות לא שנא לקולא ולא שנא לחומרא או דלמא ספוקי מספקא ליה לחומרא אמרינן לקולא לא אמרינן תיקן [ד]לימא כתנאי עבר ולקטן פסול דברי רבי אלעזר [ה](בן) צדוק וחכמים מכשירין סברוה דב"ע [ו]לולב אין צריך אגד ואת"ל צריך אגד לא ילפינן לולב מסוכה דכתיב בה תעשה [ז]ולא מן העשוי מאי לאו בהא קמיפלגי דמאן דפסיל סבר אמרינן יש דחוי אצל מצות ומאן דמכשיר סבר לא אמרינן יש דחוי אצל מצות לא דב"ע לא אמרינן יש דחוי אצל מצות [ח]והכא במילף לולב מסוכה קא מיפלגי מר סבר ילפינן לולב מסוכה ומר סבר לא ילפינן לולב מסוכה ואיבעית אימא אי סבירא לן לולב צריך אגד דב"ע ילפינן לולב מסוכה והכא בלולב צריך אגד קא מיפלגי ובפלוגתא דהני תנאי דתניא [ט]לולב בין אגוד בין שאינו אגוד כשר ר' יהודה אומר אגוד כשר שאינו אגוד פסול מאי טעמא דר' יהודה יליף לקיחה לקיחה מאגודת אזוב כתיב הכא [1]ולקחתם לכם ביום הראשון וכתיב התם [2]ולקחתם אגודת אזוב מה להלן אגודה אף כאן אגודה ורבנן לית להו לקיחה לקיחה מאן תנא להא דת"ר [י]לולב [כ]מצוה לאוגדו ואם לא אגדו כשר מני אי רבי יהודה כי לא אגדו אמאי כשר אי רבנן מאי מצוה קא עביד לעולם רבנן ומצוה משום [3]זה אלי ואנוהו: או שהיו ענביו מרובין: [מ]אמר רב חסדא דבר זה [נ]רבינו הגדול אמרו והמקום יהיה בעזרו לא שנו אלא במקום אחד אבל בשנים או שלשה מקומות כשר [ס] א"ל רבא

ואימא הכי נמי. תימה מאי ס"ד למיפסליה משום שם לווי מידי הדם כתיב בקרא הא אפי' הירדוף מכשירין אי לאו משום דכתיב דרכיה דרכי נועם:

נקטם מערב יו"ט ועלתה בו תמרה ביו"ט מהו. אף על פי שבקונטרס הזכיר גראה ונדחה הא דהכא דמוי מעיקרא הוא כיון דבתחלת יו"ט לא חזי [א] כדמוכח לקמן גבי אשמור מעיו"ט ומהי דגבי קדשים פשיטא לן דדחוי מעיקרא הוי דחוי גבי מפריש נקבה לפסחו בפ' מי שהיה טמא (פסחים ד' צא. ושם) וגבי בהמה של שני שותפים בפ"ק דזבחים (ד' יב. ושם) ובפ"ק דקדושין (ד' ז. ושם) גבי מלוה מיבעיא לן וכי תימא הא [מ]דאסקינן גבי אשמור תפשוט דדחוי מעיקרא לא הוי דחוי לא דמיין להכא כדפרישנא לעיל דשאני התם דבידו ללקט [ב] ואפי' בקדשים מכשירין מה"ט במסכת זבחים פ' כל הפסולין (דף לד: ושם) דתנן גבי קבל הכשר ונתן לפסול יחזיר לכשר ופריך בגמ' וליהוי דחוי ומשני רב אשי כל שבידו לא הוי דחוי ומיהו לא לגמרי דמי להאי דינא דהא נראה ונדחה הוא [ג] ולקמן מסקינן דלא תפשוט מיני' נראה ונדחה מחזר ונראה אע"ג דבידו ללקטן [ד] וכן בהניא דהפרש קרבן והמיר דם דבידו לחזור ואפילו הכי אמרינן פ"ק דזבחים (ד' יב: ושם) הואיל ונדחה ידחה עוד אמר בזבחים פרק קדשי קדשים (ד' עט. ושם) כל הקדשים שנאחטו עד שלא נפגם המזבח ואח"כ נפגם המזבח פסולין דהואיל ונדחה ידחה אע"פ שבידו לתקן ונריך לחלק בדברים [ה] והא דמדמי הכא הניא דכיסוי הדם דבידו לגלות מכל מקום היה לו לחשבו דחוי הואיל ונפטר מלכסות לא נתחייב להוציאו מן הדחוי כדי לחזור ולכסות [ו] והא דמייתי לימא כתנאי מעבר ולקטן הוה מני לדחויי דמ"ד התם אין דחוי משום דבידו לתקן אבל הכא דאין בידו לתקן יש דחוי [ז] **והכא** במילף לולב מסוכה קמיפלגי. והוה מצי לאשמועינן פלוגתייהו בליקטן בהיתר כגון מערב יום טוב לאחר שנגדן והא דנקט פלוגתייהו בליקטן באיסור כגון ביו"ט לאשמועי' דאפילו הכי חכמים מכשירין לאין דחוי:

שנים

לא א טוס"ע פו"ח סי' תרמו סעיף ח:

לב ב ג מיי' פי"ד מהל' שחיטה הל' ז סמג עשין פד טוש"ע יו"ד סי' כח סעיף יא:

לג ד מיי' פ"ז מהלכות לולב הלכה ו סמג עשין מד טוש"ע פו"ח סי' תרנ"ז סעיף ג:

תורה אור השלם

1. וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ עָבֹת וְערְבֵי נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים:
ויקרא כג מ
2. וּלְקַחְתֶּם אֲגֻדַּת אֵזוֹב וּטְבַלְתֶּם בַּדָּם אֲשֶׁר בַּסַּף וְהִגַּעְתֶּם אֶל הַמַּשְׁקוֹף וְאֶל שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת מִן הַדָּם אֲשֶׁר בַּסַּף וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח בֵּיתוֹ עַד בֹּקֶר:
שמות יב כב
3. עֹזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ:
שמות טו ב

רבינו חננאל

באסא מצראה, שעליו צרין וקימי שבעה בקינה, ונתרי ד' מיניהו דאינון רובא ונשתיירו תלתא, כיון דקרינא ביה עבות כשרה, ואע"ג דאינון מיעוטא. [א] פשיטא, סד"א כיון דקרו ליה אסא מצראה, שם לורי הוה, קמ"ל עץ עבות אמר רחמנא מכל מקום. ת"ר ישבו רוב עליו ונשתיירו בו [נ"ג בדין עלין] לחים כשר. אמר רב חסדא ובראש כל אחד ואחד. **נקטם ראשו של הדס פסול,** עלתה בו תמרה כשר. עלתה ביום טוב מאי, ואמרינן מאי קמיבעיא ליה, יש דיחוי אצל מצות או לא. דאם נראה ונדחה ונראה, כיון שנדחה נדחה, או דילמא כיון שחזר ונראה כשר, דהא חזר לכשרותו. ואמרינן תפשוט ליה מהא דרב פפא דאמר, זאת אומרת אין דיחוי אצל מצות. ואמרינן היא גופא מיבעיא ליה, הא דרב פפא פשיטא ליה דאין דיחוי אצל מצות לא שנא לקולא ולא שנא לחומרא, או דילמא לחומרא פשיטא ליה לקולא מספקא ליה. **ואתינן למיפשטא** מהא דתניא עבר וליקט הענבים מן ההדס פסול דברי ר' שמעון בן צדוק, וחכמים מכשירין. ואסיקנא לא דכולי עלמא אין דיחוי אצל מצות, ולולב צריך אגד, ובמילף לולב מסוכה פליגי כו', עד והכא בלולב צריך אגד, ובפלוגתא דהני תנאי, דתניא לולב בין אגוד בין שאינו אגוד כשר, ר' יהודה אומר אגוד כשר שאינו אגוד פסול. ואסיקנא כמאן אולא הא דתניא לולב

הגהות הב"ח

(א) גמ' אלא שלשה מקומות כשר אמר רפא שנים: (ב) רש"י ד"ה רבינו רב. נ"ב בבכורות פ' מומין אלו דף מה וכן בפרק בא סימן דף מט מיכא נמי דהאי קושיא אמר רב חסדא דבר זה רבינו הגדול אמרו המקום יהיה בעזרו כו' ופרש"י רבינו רב ואע"ג דבפ' המולך דף מה קאמר כי אתא רב דימי א"ר יצחק בר אבדימי משום רבינו אמרו נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר ופרש"י רבינו רבי הייט משום דהתם אי אפשר לפרש רבינו רב דרב הולד כשר אית ליה ובפ"ק דר"ה סוף דף יט פרש"י נמי רבינו רב:

גליון הש"ס

גמ' יש דחוי אצל מצות. עיין סוטה דף טו ע"ב תוס' ד"ה נתאמנו: **שם אר"ח** דבר זה רבינו הגדול אמרו. כעין זה לקמן דף לה ע"ב:

מוסף רש"י

אלא שהחזר ונתגלה. לאחר שכיסהו הרוח (עי"ז מז.). **אבל לא חזר ונתגלה פטור מלכסות.** דהא מכוסה ועומד הוא (חולין פז.). **כי חזר ונתגלה אמאי חייב לכסות.** הא אידחי ליה כשיכסהו הרוח, כיון דכל זמן שלא נתגלה פטור מלכסות אידחי ליה מיכסוי (עי"ז מז.) דהא כסהו ונתגלה פטור מלכסות (חולין פז.). **אין דחוי אצל מצות.** אין אמרינן דחוי אצל מצות, וכי הוא דאמרינן דחוי בפסול קרבן לאקטן. **עבר** על דברי חכמים שאמרו אין ממעטין ביו"ט וליקטן ביו"ט (לעיל יא.). **לא ילפינן לולב מסוכה.** לפסול בה את העשוי, לא ילפינן לא למדוש, ואין אדם דן גזירה שוה מעצמו אלא אם כן למדו מרבו ורבו מרבו עד משה רבינו, ואמרו מקראות אלו לא לדרוש גזירה שוה נכתבו (שם וכנו"ז בסידור רש"י סי' רנג).

מוסף תוספות

א. והיינו דיחוי מעיקרו כי כשחל יו"ט שהיה זמן מצותו היה פסול ונדחה ממצותו. ריטב"א. ב. אבל גבי נקטם ראשו שאין בידו להעלות בו תמרה ובידו שמים הוא דלמא יש דחוי ולהכי סלקא בתיקו. ריטב"א. ג. ואפ"ה כשר. תוס' כלא"ש. ד. [י"ל] ענביו מרובין מעליו דסוכה (לג:) אין זה בידו כיון דאין ממעטין ביו"ט. תוס' זבחים לד: ד"ה כל. ה. וי"ל דשאני התם שקיבל הכשר ונתן לפסול שבקל יכול לתקן שיחזירנו לכשר הלכך לא חשיב דיחוי. תוס' כלא"ש. ו. דכיון דאין מצוה לבטל הדחוי לא חשיב בידו. תוס' זבחים לד: ד"ה כל.

ז) [לקמן לד.], ח) מוזן פז. ע"ז מז., ט) לעיל יא: [ע"ש וכתוס' שם ד"ה דבכי ר"ש בן יהודאי], ד) [ל"ל בכרבי], ה) [לעיל ג: ושם נסמן], ו) [לעיל יא: ושם נסמן], ז) [שם], ח) מנחות כז. לעיל יא: [לעיל ג: תוספתא פ"ג הי"א], ט) מנחות כז. לעיל יא., י) [לקמן לה:], כ) בס"א: כלום, ל) בס"א: אתנאה, מ) ל"ל אסקינן. נ"ב, נ) [וע"ע תוס' זבחים לד: ד"ה כל שבידו ועוד שם עט. ד"ה עד שלא ותוס' מנחות עט: ד"ה כל],

א) נראה דמסקי בד' רבינו אמר אפי' ס"מ אמי אסא מצראה כשר לשמעתא.